

Presa în epoca modernă este pentru istoric unul dintre cele mai bogate și interesante izvoare, care ne permite să dezvoltăm modul cum era organizată societatea, regulile care stăteau la baza acesteia, ce credeau, care era orizontul de așteptare, cum se manifesta mentalitatea epocii și care erau resorturile intime ale acesteia. Pe lângă acestea istoria presei nu se poate face fără a analiza și viața politică a epocii, ziarul fiind unul care are cele mai strânse legături cu starea politică, cu dezvoltarea economică, cu nivelul cultural al societății în țara și epoca pe care o reprezintă.

Apărută în zorii epocii moderne (secolul al XVII-lea), noțiunea de presă acoperea o masă dispartă de publicații, iar în secolele următoare tipurile și categoriile s-au diversificat de la presa cu caracter social-politic, la cea literară, de la cea cu caracter economic, la cea satirică. Dincolo de caracteristicile comune ale publicațiilor, de statutul juridic, datele tehnice ale fabricației, de aspectul formal, de atitudini, conținutul, originalitatea și specificitatea audienței fiecărui titlu constituie un obstacol în fața studiului global al presei, aici istoricul trebuie să încerce a consilia statutul individualizat al fiecărui titlu cu prezentarea lumii presei în ansamblul său.¹

Ziarele sunt doar pentru o zi scrise, cu timpul le trece și actualitatea. Exact în actualitate, dar căruia cititorii îi acordă o importanță doar pentru o clipă, ziarul devine însă după un deceniu un important și complet document istoric, care în același timp este un factor de importanță istorică.

Modernitatea aduce cu sine și în Transilvania apariția primelor publicații cu caracter periodic, primele dintre ele editate în apusul și centrul Europei. Astfel la mijlocul secolului al XVIII-lea avem gazete care acordă un spațiu larg informațiilor cu caracter politic, militar, economic și cultural. Ultimele decenii ale secolului al XVIII-lea determină și primele încercări la nivelul societății ardeleni a editării unor foi cu caracter periodic. În acest sens amintim apariția la Sibiu în tipografia lui Hochsmann și Sardi a primului ziar sub numele de **Theatral Wochenblatt** în anul 1778. Existența lui este efemeră și încercarea este reluată peste câțiva ani, de această dată cu succes. La aceeași tipografie în primăvara lui 1784 apare **Siebenbürger Zeitung**. Foaia oferea știri asupra vieții curții de la Viena, a activității Guberniului și a activităților militare.²

Ziarul sibian va apare sub diverse nume și nu va avea concurență până în 1837 când Johann Gött va cumpăra vechea tipografie a lui Johannes Honterus și va edita foaia săptămânală **Siebenbürger Wochenblatt**. Acest ziar va deschide un nou capitol în cadrul istoriei presei ardeleni prin tonul radical. Propagând idei liberale această gazetă va aduce o concurență serioasă presei sibiene conservatoare. De asemenea pentru istoria culturii, editorul Gött a însemnat foarte mult prin editarea unei diversități de manuale, reviste și ziare, contribuind printre altele la dezvoltarea presei românești prin editarea **Gazetei Transilvaniei** și a **Foi pentru minte inimă și literatură**, dar și a publicației maghiare **Erdely Hirlep** pentru perioada 1834-1839.³

Anii revoluției de la 1848-1849 deși au cunoscut o efervescență a presei de limbă germană din Ardeal, nu a depășit ca și loc de apariție cele două mari centre Brașov și Sibiu, care vor rămâne în continuare centrele de formare a opiniei publice la sașii transilvăneni. Nici perioada neoabsolutistă nu va aduce noutăți în domeniul editorial, ci din contră o restrângere a acestor publicații și un control sever prin legile cenzurii. Abia epoca

---

¹ Pierre Albert *Istoria presei*, Institutul european, Iași, 2002, pp. 8-10.

² Asupra apariției presei la Sibiu vezi *Istoria românilor. Românii între Europa Clasică și Europa Luminilor (1711-1821)*, ed. Enciclopedică, București, 2002, p. 857; Emil Sigerius *Die deutsche periodische Literatur Siebenbürgens (1778-1925)* în *Deutsche Politische Hefte aus Großrumänien*, Sibiu, 1925, Heft 8-9, p.49; Friedrich Teutsch „*Deutsche periodische Literatur in Siebenbürgen*” apărut în *Korrespondenzblatt*, 1884., p. 49.

³ Ela Cosma, *Presa săsească și revoluția în Transilvania la 1848/1849*, P.U.C., Cluj-Napoca, 2003, pp. 34-35.

liberală va determina modificări la nivelul evoluției presei săsești prin apariția unor publicații în centre noi cum ar fi Bistrița, Orăștie și Sighișoara. La Bistrița pentru anul 1862 avem un săptămânal **Bistritzer Wochenblatt** la tipografia lui Filsch, urmat în anul următor la Orăștie de August Nagel cu **Brooser Anzeiger**, care deși în anul 1864 își va schimba numele în **Brooser Humorist-und Anzeiger**, va dispărea la 1865. La Sighișoara în iarna anului 1869 va debuta **Sächsisches Volksblatt** editat de Friedrich Kraner.⁴

Apariția acestui ziar la Sighișoara era un element firesc mai ales dacă ținem cont de evoluția burgului de pe Târnava Mare pe parcursul secolului al XIX-lea. Având o puternică tradiție meșteșugărească, orașul și-a păstrat importanța jucând un rol important în economia și demografia Transilvaniei. Astfel Sighișoara în a doua jumătate a secolului al XIX-lea se afla pe una din primele poziții din rândul orașelor ardelenene. Din punct de vedere demografic situația se prezenta în felul următor: în anul 1851 număra în jur de 7206 suflete situându-l pe un onorant loc 6 în cadrul orașelor transilvănene⁵, la 1866 crește numărul populației la 8354⁶, la 1880 avem 8788 locuitori, numărul lor va crește la 9618 în 1890 și se va ajunge la 10875 în 1900.⁷ Dacă am face o analiză pe structura etnică a populației am observa pentru ultimul pătrar al secolului XIX următoarea situație⁸:

<i>Etnie</i>	<i>Anul 1880</i>	<i>Anul 1890</i>	<i>Anul 1900</i>
Sași	5127	5202	5470
Maghiari	1178	1630	2206
Români	2096	2429	3132
Alții	387	357	180

Elita sighișoreană era formată din comercianți, câțiva meșteșugari înstăriți care și-au deschis manufacturi și mici fabrici, profesori ai școlilor din oraș, clericii diferitelor confesiuni, câțiva avocați, medici și funcționarii aflați în slujba orașului și a comitatului Târnava Mare, care își avea reședința la Sighișoara. Însă centrul de cultură al orașului era reprezentat de Gimnaziul evanghelic cea mai importantă și reprezentativă instituție de învățământ cu care se lăuda orașul. Atestat documentar în 1522, gimnaziul a reprezentat una dintre cele mai importante centre de învățământ din Transilvania, atât la nivelul corpului profesoral cât și la nivelul absolvenților, care au studiat la universități de prestigiu din spațiul german.

Acești tineri absolvenți, întorși de cele mai multe ori în Transilvania, au aderat la mișcarea liberală, care la 1848 a propus o platforma politică favorabilă revoluției maghiare, generând o dispută serioasă la nivel local cu funcționăria conservatoare a orașului condusă de bătrânul primar Karl von Sternheim⁹.

Aceste elemente noi au pregătit terenul fertil pentru apariția unei emulații culturale grupate în jurul profesorilor de la Școala din Deal. În acest sens la nivelul anului 1868 în Sighișoara existau, după cum relatează profesorul Josef Haltrich, o societate de lectură, înființată în 1824 la inițiativa lui Georg Binder, rector al Gimnaziului și viitor episcop al Bisericii evanghelice, care număra 52 de membrii și o bibliotecă de 1345 volume. Ea cuprindea în special beletristică germană sau traduceri în limba germană Menționează o a doua societate de lectură care va avea o existență efemeră doar pe perioada 1841-1847, dar care promova interesele meșteșugărești. La aceasta se mai adăuga biblioteca gimnaziului pentru profesori cu 10000 de volume și altele ale elevilor din diferitele clase cu 1018 volume.¹⁰

În acest mediu se va impune și citirea unor publicații cu caracter periodic din spațiul german, dar și transilvănean. Dar mai bine lăsăm textul să vorbească: „*Ca ziare sosesc în ultimul timp la Sighișoara ziare din Jena, ca **Halleische literaturzeitung**, câteva reviste religioase și pedagogice: **Pressburger deutsche Zeitung**, **Pest-Ofner Zeitung**, **Siebenbürger Bote**. Căpitanul Friedrich Wulfschner (decadat în 11 august 1867) a fost*

⁴ Emil Sigerius, *op. cit.* pp. 4-5.

⁵ Schässburg. *Bild ein Siebenbürgischen Stadt*, Rautenburg Verlag, 1998, p. 61 (în continuare Schässburg...).

⁶ Josef Haltrich, „Culturhistorische Skizze aus Schässburg” în *Schächsischer Hausfreund*, XXX Jahrgang, Kronstadt, 1867, p.80.

⁷ *Schässburger Zeitung*, nr. 7, Sonnabend, den 10. Februar, 1901, p.25.

⁸ *Ibidem*

⁹ Asupra manifestărilor revoluționare din primăvara lui 1848 vezi: Carl Göllner *Die Siebenbürger Sachsen in der Revolutionsjahre 1848-1849* Kriterion Verlag, București, 1967, p. 100; Nicolae Teșculă, Gheorghe Gavrila „Primăvara lui 1848 văzută de sighișoreanul Friedrich Csech von Sternheim” în *RB*, XVIII, 2004, pp. 291-298.

¹⁰ Josef Haltrich, *op. cit.*, pp. 84-85.

primul din Sighișoara și împrejurimi care se abonase la **Ausburger Allgemeine** în anul 1853. *Jurnale de modă, Wiener Theaterzeitung* au fost consultate în colectiv.

Prin Johann Gott din Brașov în anul 1837 cu cuvintele //Ce trebuie să tipăresc, eu pot să finanțez//. A deschis jurnalele: mai întâi **Siebenbürgen Wochenblatt**, urmat apoi de **Blätter für Geist, Gemüt und Vaterlandskunde**, în 1840 de **Satellit der Siebenbürger Wochenblätter** și din 1849 de **Kronstädter Zeitung**.

Cu anul 1850 cercul abonaților ziarelor străine și indigene, politice, literare, tehnice, beletristice a crescut considerabil în așa fel încât consumul de ziare poate fi considerat destul de important”.¹¹

În acest mediu se pregătește terenul pentru apariția unor publicații cu caracter periodic. După cum am menționat primul ziar va fi **Sächsisches Volksblatt**, editat de tipograful Friederich Kraner și avându-l redactor responsabil pe Daniel Keßler, dar cu o existență doar pe parcursul primelor 10 luni ale anului 1869. După o pauză de 2 ani va apare **Schässburger Anzeiger** la tiparnița lui Friedrich Jördens pe perioada cuprinsă în orizontul cronologic 1872-1900 și **Groß- Kokler Bote**, tipărit de editorul Friederich Horeth începând din 1879. Această foaie va avea existența ce mai îndelungată din cadrul publicațiilor sighișorene, apariția sa fiind oprită în 1944. Studiul de față cuprinzând doar perioada 1879-1900.

Până în prezent nu putem spune că există studii de anvergură asupra presei săsești sighișorene, ceea ce avem sunt în primul rând mențiuni scurte în cadrul unor repertorizării asupra presei de limbă germană. În acest sens menționăm studiile lui Emil Sigerius¹², Friederich Teutsch¹³, Heinrich Réz¹⁴ și Rósza Maria¹⁵ care doar prezintă date privind perioada de apariție, editorul, formatul și rubricatura. Doar studiul lui Sigerius menționează apariția lui **Sächsisches Volksblatt**, celelalte anunțând începuturile presei sighișorene doar la anul 1872 o dată cu apariția foii lui Jördens.

La aceste studii adăugăm o încercare de analiză asupra presei sighișorene făcută în anul 1921 de către Johann Baptist Teutsch¹⁶, unul dintre colaboratorii lui **Groß- Kokler Bote** care ne oferă date inedite asupra vieții și activității celor doi editori Jördens și Horeth, însă nu reușește să analizeze evoluția publicațiilor, mulțumindu-se doar la o prezentare a activității asociațiilor reflectate în presă. Tot aici mai menționăm numărul jubiliar al lui **Groß- Kokler Bote** cu ocazia a cincizeci de ani de apariție, unde avem date inedite asupra structurii corpului redacțional al acestui ziar¹⁷ și capitolul *Zeitungen, Druckerei, Verlage, Buchhandlungen, Bibliotheken und Lesegesellschaften* din Monografia: *Schässburg. Bild ein Siebenbürgischen Stadt*.

1. Prima foaie politică sighișoreană „Sächsisches Volksblatt” 1869

Prima publicație care va avea menționată ca și localitate de apariție Sighișoara, este *Programm des evangelische Gymnasium in Schässburg* apărut în anul 1852¹⁸, însă tipărit la tiparnița lui Gött în Brașov. Revista grupa articole scrise de profesorii gimnaziului din oraș și până în 1916 va fi anuar al acestei renumite instituții școlare din Dealul Cetății, cu un program științific și cultural.

Apariția primului ziar politic este legat de ceea ce Ernst Weisenfeld arăta a fi o renaștere a presei săsești din Ardeal. Lovită de cenzura epocii neoabsolutiste va deceda atât din punctul de vedere al numărului publicațiilor, cât și al consistenței articolelor. Această revigorare este pusă în legătură cu slăbirea cenzurii în perioada liberală, când la începutul anilor 60 *Biroul de conducere a presei* coordonat de transilvăneanul Eugen Drotleff von Friedenfelds va trece de sub autoritatea ministerului de interne sub cea a ministerului de stat, ceea ce va determina o orientare din plan politic în plan comercial prin coordonarea agenției de presă oficiale *Osterreichisches Korrespondenz*.¹⁹

¹¹ Ibidem, p.77.

¹² Emil Sigerius, *op. cit.*, pp. 43-51; „Die Entwicklung der Publizistik bei die Siebenbürger Sachsen” în *Der Auslandsdeutsche*, 1928, pp. 377-380; „Die Zeitung bei d. Siebenburger Sachsen” în *Gedenkbuch der Institut für Auslandskunde und Deutschtum in Ausland*, Leipzig, 1939, pp. 30-38.

¹³ Friederich Teutsch, *op. cit.*, passim.

¹⁴ Heinrich Réz, *Deutsche Zeitungen und Zeitschriften in Ungarn von Beginn bis 1918*, München, 1935, passim.

¹⁵ Rósza Maria, „Deutschsprachige Presse in Ungarn 1850-1920. Teil Zeitungen” în *Berichte und Forschungen. Jahrbuch des Bundesinstitutes für Deutschen im östlichen Europa*, München, Bd. 11, 2003, pp. 59-141.

¹⁶ Johann Baptist Teutsch „Deutsche Zeitungswesen in Siebenbürgen” în *Groß-Kokel Bote* 1921, nr. 2210-2216, 2229-2230.

¹⁷ Hans Markus [Fünfzig Jahre Groß-Kokel Bote] „Rückschau” în *Groß-Kokel Bote*, 1929, nr. 2609.

¹⁸ Dimitrie Poptâmaș, Mózes Júlia *Publicațiile periodice mureșene 1795-1972*, Tg. Mureș, 2000, p. 7.

¹⁹ Ernst Weisenfeld *Die Geschichte der politischen Publizistik bei den Siebenbürger Sachsen*, Berlin, 1938, p.70.

Această reconstrucție a presei este pusă de același autor pentru perioada 1876-1889, când după Bistrița și Sighișoara vor apare alte ziare: la Alba Iulia în 1878, Sebeș la 1886 și 1893 la Mediaș și Reghin, dintre care doar ultimele două rezistând. Apariția acestor foi în cele patru orașe este legată de existența unor gimnazii, unde profesorii în marea lor majoritate, dar și funcționarii reprezentau cercul colaboratorilor, dar și al cititorilor ziarelor. La acestea am mai adăuga și interese politice în unele centre cum ar fi cele ale „tinerilor sași”, care doreau o participare la viața politică a acestor orașe, printr-o prezență activă la nivelul opiniei publice locale.²⁰

În această ultimă opțiune am pune și apariția primului ziar tipărit la Sighișoara „*Sächsisches Volksblatt*” în anul 1869, care deși cu o apariție limitată la 10 luni avea un pronunțat caracter politic fiind o foaie în care opiniile „tinerilor sași” erau exprimate într-o formă liberă.

1.1 Structura internă a ziarului

La 10 ianuarie 1869 apare numărul de probă al ziarului care menționează: „...din 24 ianuarie 1869 la Sighișoara în fiecare duminică sub redacția lui Daniel Kessler, în tipografia lui Friedrich Kraner va apare un săptămânal politic, național și economic <*Sächsisches Volksblatt*>”.²¹

Pe parcursul întregii apariții, ziarul va avea patru pagini, din primul număr acestea vor fi numerotate progresiv până la finalul apariției sale. Formatul ziarului era de 22/34, ceea ce îl apropia de formatul Quart.

Rubricatura cuprindea la prima și de obicei la a doua pagină un articol editorial care de obicei avea un titlu, și în cuprinsul acestuia avem menționate opinii cu privire la evenimente ale săptămânii, care vizau activitatea politică, viața sașilor transilvăneni, evoluția orașului și alte evenimente care afectau viața de zi cu zi a cetățenilor. La mijlocul anului pentru o scurtă perioadă acest articol editorial era înlocuit de prezentarea dezbaterilor din parlamentul de la Budapesta, știri preluate din ziarul pestan Pester Lloyd.

Alături de aceasta am mai menționa rubrica *Lokal-Notizen* (Notițe locale), care pe parcursul anului va avea și alte nume ca: *Notizen* (Notițe), *Lokal und Tagesnachrichten* (Veștile zilei și locale). Aici erau cuprinse știri diverse legate de anumite evenimente petrecute în oraș și comunele din împrejurimi. Observăm aici și o predilecție spre știri cu caracter senzational cum ar fi inundații, crime, incendii, etc. O altă rubrică era *Neustes* (Noutăți), care ne prezintă știri de ultimă oră, îndeosebi știri politice, am mai adăuga aici rubrica *Nachrichten aus dem Schässburger Stuhle* (Vești din scaunul Sighișoara), cu știri din scaunul omonim; *Verschiedenes* (Diverse), în care erau prezentate evenimente cu caracter divers, în deosebi vești străine de oraș și date care menționau construirea căii ferate Oradea-Brașov și stadiul acestor lucrări.

În paginile ziarului mai avem prezentate dări de seamă de la ședințele sfatului orașului în rubrica *Comunitätsitzung* (Ședințele comunității) și de la ședințele Bisericii Evanghelice C.A. din localitate la *Kirliche Gemeindevertretung* (Reprezentanța comunității bisericești). O rubrică extrem de interesantă era *Nachricht in Style des Siebenbürgisch-deutsches Wochenblatt* (Vești în stilul lui „Siebenbürgisch-deutsches Wochenblatt”), aici de obicei erau preluate știri și articole din acest săptămânal politic apărut la Sibiu.

La aceste rubrici am mai adăuga *Verein Nachricht* (Vești ale asociațiilor), unde avem prezentate diverse anunțuri privind concursuri, manifestări și activitatea diverselor asociații care activau la Sighișoara și în satele din împrejurimi. Nu putem încheia această prezentare fără a menționa prezentarea prețurilor produselor agricole în târgul săptămânal al orașului la *Marktbericht* (Raportul târgului) și cursul bursei vieneze la *Wiener Börse Cours*. Publicitatea și anunțurile erau prezente de obicei la ultima pagină a ziarului la rubrica *Inserate* (Anunțuri), deși pentru primele numere ale ziarului numele rubricii era *Schässburger Anzeiger* (Buletinul Sighișoarei).

O rubrică specială era așa numitul *Feuilleton*, care cuprindea un serial prezentat de-a lungul mai multor numere de obicei în a doua jumătate a primei și a celei de a doua pagini. Acesta avea un conținut literar sau istoric cum este cazul serialului *Pastor transilvanicus Saxo* care ne introduce în istoria bisericească a sașilor transilvăneni din secolul al XVI-lea.

Deși cu o existență efemeră, publicația sighișoreană își va păstra obiectivele anunțate încă în numărul de probă și anume de a fi o foaie care să slujească națiunea și dezvoltarea economică prin emiterea alături de

²⁰ *Ibidem*, pp. 98-100.

²¹ *Sächsisches Volksblatt*, Schässburg, den 10 Januar 1869, p.1.

numărul ziarului a două suplimente: *Landwirthen* și *Gewerbe Zeitung*, anunțate cu ocazia anunțului pentru abonarea pentru al doilea trimestru.²² Din păcate nu s-a păstrat nici un exemplar al acestor suplimente, astfel că nu avem date asupra conținutului și a formatului acestora.

Datele privind editorul sau redacția sunt cu totul lapidare. Încă din primul număr aflăm că ziarul are un redactor responsabil în persoana lui Daniel Kessler, editorul este Friedrich Kraner și tipografia unde apare poartă numele de Friedrich Kraner & Friederich Jördens. Din păcate nu cunoaștem nimic despre viața și activitatea redactorului și a editorului, singurele date existente sunt cele referitoare la asociatul lui Kraner în activitatea tipografică și anume Friederich Jördens. Acesta era fiu al orașului Lübek, venit în perioada neoabsolutistă în Ardeal și stabilit în acest an 1869 în Sighișoara. Fiul său Franz într-o cronică a familiei ne prezintă atmosfera existentă în oraș la sosirea tatălui său: „...se stabilește Friederich Jördens cu soția și copiii, două fete și doi băieți în noiembrie 1868 din Sibiu la Sighișoara, luând locuința situată la etajul casei din spatele uliței preotului, cu fațada situată în ulița Școlii (...) situată în casa Bacon, în timp ce la parter a fost adăpostită o tipografie modestă. După puține săptămâni atelierul era dat în exploatare și primele sortimente tipărite erau citite în oraș de către cercurile critice (...) importante interese rămăneau legate de apariția primului ziar sighișorean, pe teritoriul existent, unde politica aparținea tinerilor și bătrânilor sași. Conservatorii și progresiștii, în cazul acesta al bătrânilor și tinerilor noștri sași treceau pasionant punctele lor principale; ultimii (tinerii n.n.) luau în proprietate și prea ficiorelnicul nou ziar și-l numeau <Schächsisches Volksblatt>”.²³

Acum aflăm că pe marginea atmosferei politice din oraș apariția ziarului a fost posibilă ținând cont de atitudinea grupării „tinerilor sași” care doreau să-și exprime deschis opiniile politice prin presă, guvernarea orașului la acea vreme era dominată de gruparea adversă a „bătrânilor sași”. Putem spune că apariția ziarului este legată de confruntarea tot mai acerbă între cele două grupări politice în oraș, mai ales că în anul 1869 au avut loc alegeri pentru parlamentul ungar, ziarul fiind un mijloc eficient de exprimare a opiniilor politice.

1.2. Orientarea politică ziarului.

După 1867, când realitățile politice sunt schimbate în Transilvania prin Ausgleich, la nivelul popoarelor din Ardeal sunt schițate primele încercări de organizare politică modernă a acestora prin formarea unor partide politice. Astfel se trece la exprimarea dezideratelor naționale de la nivelul elitei prin petiții, delegații la curtea Vienei, la prezentarea acestora la tribuna parlamentului.

La nivelul sașilor se evidențiază două grupări politice. Pe de o parte avem de a face cu o grupare din jurul funcționării și a reprezentanților bisericii evanghelice care vedeau ca și românii o politică pasivă, de boicotarea a Parlamentului și să-și găsească sprijinul în Universitatea saxonă, în corpul comunităților și în ierarhia bisericească. Ei vedeau că o criză va duce restaurarea monarhiei austro-germane. Ei militau de asemenea pentru apartenența la marea națiune germană prin studiile Asociației pentru cunoașterea Transilvaniei (Verein für siebenbürgische Landeskunde). Această grupare era condusă episcopul Georg Daniel Teutsch și va primi numele de „Bătrânii sași”.

Gruparea activistă, vedea în participarea la lucrările Parlamentului pestan și colaborarea cu guvernul o șansă pentru idealurile naționale. Această grupare avea printre membrii cercul comercianților și al manufacturierilor din Brașov care doreau deschiderea de piețe de desfacere în secuime și cluburile lor erau în jurul asociațiilor muzicale, sportive și de vânătoare. Gruparea era condusă de istoricul sighișorean Carl Fabritius și în opoziție cu cealaltă grupare se vor numi „tinerii sași”. Cele două grupări se vor uni abia în anul 1872 prin adoptarea unui program politic la Mediaș, un compromis între cele două grupări adoptându-se tactica activistă.²⁴

În cadrul mișcării „tinerilor sași” se va înscrie și apariția lui *Schächsisches Volksblatt*, care încă din numărul de probă își va menționa obiectivele și orientarea politică: „*Sigur vom avea nevoie de legi asupra problemelor importante ale vieții, de a căror finalizare stă marea construcție a statului, vom avea nevoie ca această construcție să se facă cu calm, de aici și înțelegerea clară a importanței și necesității unității tuturor locuitorilor acestei țări la splendida construcție*” și pentru realizarea obiectivelor în noua ordine statală: „*Noi dorim să reprezentăm îmbinarea vieții noastre naționale cu interesele patriei întregi în numele poporului*”.

²² Idem, nr. 9, Schässburg, den 21 März 1869, I Jahrgang, p. 35.

²³ Johann Baptist Teutsch, *op. cit.* p.1.

²⁴ Konrad Gündisch *Siebenbürgen und de Siebenbürgen Sachsen*. Studienbuchereihe der Stiftung Ostdeutschen Kulturrat. Band 8 Langen Müller, München, 1998, pp.145-147.

- a) apărarea masei de autonomie pentru municipiile săsești care să fie fără amenințarea intereselor generale ale imperiului (...) la apărarea dreptului de reprezentare, a dreptului de dispoziție în interesele speciale ale acestor municipii săsești- introducerea sub supraveghere dacă este necesar;
- b) comunității libere cu posibilitatea de largă reprezentare;
- c) alegerea funcționarilor reprezentanți pe un timp determinat și nu pe perioada vieții cu posibilitatea utilizării articolului 23 a Parlamentului din 1848.”

Nu sunt uitate nici celelalte domenii de activitate. Astfel, în domeniul învățământului va milita pentru: „...inițierea separării școlii de biserică și o mai bună reprezentare a științelor reale în școli”, apoi militează pentru dezvoltarea domeniului economic: „Noi dorim pe teritoriul economiei populare, în privința comerțului și al meșteșugului că și a agriculturii profesarea liberă și fiecare proprietate o sprijinim cu toate mijloacele eficace prin recomandări făcute cu căldură”²⁵.

După prezentarea dezideratelor ne este prezentată și modalitatea prin care acest program al ziarului este pus în practică prin: „Discuții ivite pe problemele speciale pe fiecare cadru al vieții noastre cetățenești prin convorbiri în corespondențe sigure și competente, prin dezbateri în comunitățile cercuriale și locale ca și în reprezentanțele bisericești.

Discuții importante ale noilor legi și ordonanțe.

Discuții despre obiectul comerțului și al meșteșugului, agriculturii și silviculturii în două suplimente separate.

Dări de seamă ale asociațiilor.

Dări de seamă ale târgului și ale cursului (bursei n.n.)

(...) Și un feuilleton atractiv (la care n.n.) noi credem că cititorii noștri vor putea discuta.”²⁶

După prezentarea programului și a obiectivelor, ziarul își începe campania contra adversarilor politici. În paginile sale găsim tot felul de atacuri mai ales în perioada campaniei electorale, unde reprezentanții acestei grupări sunt acuzați că nu au reprezentat interesele națiunii ci mai degrabă interese de grup.

În numărul din 7 februarie articolul editorial *Die freie Hand* prezintă activitatea politică agitată de pe Pământul Crăiesc. Se aduc acuze la adresa bătrânilor sași care au folosit conceptul de autonomie reprezentate prin formula „mâna liberă”. Astfel se arată: „Mâna liberă care în parlamentul maghiar are al său minister reprezentativ cu drept de a ordona putrezita realizarea a Pământului crăiesc (...), și are mână liberă asupra marii părți a populației acestui teritoriu ca mână apărută a salvării mult dorite, formează ordonanța mediocră a <privilegiilor sașilor> contra <constituționalismului radicalismului maghiar> și contra influenței naționale a partidului tinerilor sași” și încep a acuza pe bătrânii sași care au greșit în activitatea lor în perioada liberală când au dat dovadă de conservatorism și inactivitate: „...răposatul sfat imperial, întreg austriac, în care ai noștri visători constituționali bătrâni au obișnuit într-un duet armonios cu omologii deputați ruteni au dat mână liberă acestui iresponsabil minister Schmerling.” Mai mult decât atât: „Marii bătrâni sași cu a lor conducere personală a numitului comite Conrad Schmidt, stau precum o stâncă în incendiul constituțional, (...) în mijlocul colegiului alba-iulian ca și a colegiului onorabilului Guberniu transilvan, sfat împărțit cu întrebuițarea mâinii libere dorește să lase prea milostiv o ordonanță octroată a Dietei transilvane”.²⁷

Acuzele continuă la adresa funcționărimii care a profitat în perioada anilor 40 a revoluției, a anilor 50 și ai guvernării liberale monopolizând funcțiile locale și de la nivelul Universității saxone, și conchide condamnând utilizarea propriei autonomii prin mâna liberă invocată de tabăra politică opusă și conchide editorialistul arătând: „...utilizarea mâinii libere ca singur mijloc al prevenirii noastre către putreziciunea interioară, înțelegerea nesolidă a fost făcută inevitabil sigură și singură prin meschinăriile conducătorilor noștri bătrâni”²⁸.

Un alt articol în același format contestatar al dreptului de conducere avut de „bătrânii sași” îl avem în editorialul din 29 august, când acuzele aduse au un caracter extrem de virulent la adresa politice pasive dusă de aceștia, care în opinia semnatarului articolului determină blocarea activității și a procesului de reformare

²⁵ *Sächsisches Volksblatt*, Schässburg, den 10 Januar 1869, pp. 1-2.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ *Idem*, nr. 3, Schässburg, den 7 Februar 1869, I Jahrgang, p. 9.

²⁸ *Idem*, nr. 4, Schässburg, den 14 Februar 1869, I Jahrgang, p. 13.

a instituțiilor politice ale sașilor: „Cu pildă și abnegație și ca urmarea a avantajului personal aveau nevoie ca rezultat favorabil și meritat națiunea frățească maghiară a opoziției pasive la apărarea drepturilor lor constituționale contra unei părți a experimentelor conducerii în aplicare. Exact șarlatani care fără capacitate au folosit o boală de a recunoaște orbește receptul folosit. Ai noștri opuși sași bătrâni de pe Pământul crăiesc (...) au ridicat în mijlocul opoziției pasive cartea lor politică. Cine nu-și amintește angajarea lor șovăielnică încă și vizitele lor șovăielnice în fața așa numitelor diete ale coroanei?(...) Dovada pe care acești premergători la observarea statutului provizoriu asupra alegerii corpului reprezentativ al funcționarilor cercuriali și comunali de pe Pământul crăiesc.

De la apariția statutelor menționate sunt cinci luni, de la apariția instrucțiunilor pentru observarea acestor statute (...) și a muncii de observare a decretelor ordonate de domnia voastră domnul comite al națiunii mai mult de trei luni consemnate și încă alegerea corpului reprezentativ de pe Pământul crăiesc ca bază la mult amintitele statute într-o îndepărtare neprecizală.”²⁹

După doar 10 luni de la apariție în numărul din 3 octombrie se menționa sec încetarea existenței jurnalului, cititorii fiind invitați în a-și ridica restul rămas din plata abonamentului până la finalul anului: „Așadar <Sächsische Volksblatt> cu prezentul număr și-a încetat apariția, toți abonații care s-au abonat până la sfârșitul anului, vor fi invitații să-și dispună restul lor de contribuție de 1,50 fl. de la administrația ziarului Pfarrergasse, casa nr. 145”, după care într-un ultim articol editorial se încearcă a se explica motivele încetării apariției ziarului. Acestea erau de natură financiară și se face un apel la implicarea unor cititori influenți: „...noi ne ținem de obligația de a aduce la cunoștință cititorilor noștri cauza acestei angajări. La întemeierea acestui ziar ne-am angajat pe tărâmul bogat al jurnalisticii patriei pe baza patriotică a programului dezvoltat în numărul de probă. Renunțăm la sursa de interes a câștigului și venim cu speranța că de acum încolo vom avea o participare privată a cercului de cititori de pe Pământul crăiesc, pentru a căror drepturi indiferent de naționalitate și de confesiune am garantat, unde ziarul în mijlocul indispensabil a acestor interese libere a avut de câștigat mai ales în domeniul reformării corpului reprezentativ...” redactorul își exprimă speranța că existența ziarului a fost utilă mai ales în domeniul reformării corpului reprezentativ de la nivel local la nivelul Universității saxone „...în timpul existenței acestei foi marea cucerire a locuitorilor de pe Pământul crăiesc a fost legea corpului reprezentativ al funcționarilor, desființând birocracia de breaslă...”³⁰

Într-adevăr cu acest ziar se va încheia și activitatea editorială a lui Friederich Kraner în domeniul presei scrise, după doi ani de la încetarea apariției ziarului își va vinde acțiunile deținute, cu o parte din active se va întemeia firma Binder & Horedt, și altă parte va fi preluată de E. Reisenburger din Mediaș care va întemeia aici o tipografie.³¹

Deși cu o existență efemeră de doar câteva luni, *Sächsische Volksblatt*, prin problemele abordate, asupra realităților locale și transilvănene, prin spiritul combativ și aspru se înscrie alături de foaia brașoveană *Kronstädter Zeitung* și cea sibiană *Siebenbürgische Blätter* în cadrul unor publicații care promovau interesele politice ale tinerilor sași, determinând în mare măsură câștigarea alegerilor la nivelul orașului și a scaunului de către aceștia.

Deși am putea să integrăm publicația doar în cadrul unei mode a unor foi volante apărute cu ocazia alegerilor când o grupare sau alta își putea exprima programul politic, afacerea lui Kraner a reușit fie un imbold pentru noile apariții editoriale în domeniul presei scrise, să mobilizeze o parte a elitei locale să promoveze și să susțină editarea unor noi publicații. La doar doi ani de la încetarea apariției sale, Friedrich Jördens asociat al lui Kraner la tipografie și va scoate *Schässburger Anzeiger*, care va fi o prezență activă în micul burg de pe Târnava Mare în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea. De asemenea o parte din activele tiparniței lui vor fi preluate de doi asociați Binder și Horeth, de a căror activitate se legă apariția oficiosului comitatului *Gross-Kokler Bote* a cărui existență va fi curmată doar de anii tulburi ai celui de-al doilea război mondial.

Nu putem încheia fără a menționa faptul că aspectul politic îl va diferenția pe *Sächsische Volksblatt* de cele două ziare apărute ulterior, care vor renunța în mare parte la o abordare fățișă a subiectelor politice, limitându-se la a prezenta doar aspecte care țineau de viața orașului, a problemelor cu care se confruntau cetățenii și doar tangențial avem de a face cu unele abordări cu caracter politic, dar care nu doreau să supere pe nimeni.

²⁹ Idem, nr. 32, Schässburg, den 29 August 1869, I Jahrgang, p. 125.

³⁰ Idem, nr. 37, Schässburg, den 3 Oktober 1869, I Jahrgang p. 145.

³¹ Hans Markus, op. cit, p. 6.

2. Schässburger Anzeiger primul ziar de informații sighişorean

La doar doi ani de la încetarea apariției lui *Sächsische Volksblatt*, sighişorenii vor fi invitați să lectureze paginile unei noi publicații. Spre deosebire de acesta nu va cuprinde în paginile sale articole incisive asupra unor probleme stringente care afectau inteligența și clasa politică săsească, ci un ziar cu pronunțat caracter informativ asupra unor aspecte care țineau de organizarea orașului, de activitatea în domeniul agriculturii, a meșteșugului și a comerțului, de noutăți apărute la nivel european și mondial, de viața diverselor comunități de pe glob, cu o predilecție pentru știri care țineau de continentul nord american, în special de anumite aspecte ale vieții de zi cu zi din Statele Unite ale Americii. Acest lucru nu înseamnă că veștile care țineau de cele două capitale ale dublei monarhii, sau ale orașelor transilvănene erau neglijate.

Proprietarul, editorul și redactorul ziarului era Friedrich Jördens, care era asociat a lui Kraner în micuța și rudimentara tipografie de pe ulița Preotului din cetate. Jördens era originar după cum am menționat din orașul hanseatic Lübeck, sosit în Transilvania în perioada neoabsolutistă. La 1868 se stabilește în Sighişoara și împreună cu Kraner înființează mica tipografie. Relațiile sale cu Kraner se vor dovedi a fi destul de dificile mai ales că după cum apreciază fiul său în cronica familiei, acesta era un asociat neloial și l-a adus aproape în pragul falimentului: „În prima jumătate de an de existență, tatăl meu l-a avut ca și companion pe legătorul de cărți Kraner. După cam doi ani de dezvoltare a tipografiei (...) - a făcut înainte un bilanț, (...) unde l-a atins pe tatăl meu ca solvabil, a rupt întreaga tipografie prin activele existente lăsându-l pe tatăl meu fără parale. (...) Și au avut nevoie părinții mei de curaj de a aduce la bun sfârșit o operă anevoioasă. Era nevoie din nou de a ridica tipografia, în special toate modestele resurse un an întreg (...) le-a adunat până la ultima economie și a devenit din nou independent”. În aceste condiții va apare și noul periodic, însă pe lângă resursele financiare și cele tehnice erau limitate: „...în afară de scrisul pentru titlu erau două caractere de literă la fel de mari, unsoare pentru rândul de titlu și o spălăcire pentru text.” Și în afară de aceasta „O veche și manuală mașină din lemn pentru tipărire, o amintire de la începutul tipăririi cărților.”³²

Doar după un an vor putea să cumpere o mașină mai performantă de tipărit pentru ca ziarul să-și continue nestingherit apariția. Însă resursele limitate vor face ca afacerea să nu se extindă. Condițiile de muncă erau precare, iar singurii angajați să fie doar cei doi fii ai săi: „Cum a ales întâmplarea, ca doi băieți, eu de 14 ani și Hugo de 12 să stăm încă în mijlocul nopții în zețarie. La ora 7 dimineața trebuia să fim din nou în zețarie până către 11 și realizăm paginile ziarului, apoi după amiaza mergeam cu tipăriturile și la ora 5 mergeam amândoi, fiecare cu un pachet greu de ziare pe străzile orașului trimițând ziarul abonaților noștri.”³³

La doar un an de la apariția foii, un nou blestem lovește familia, Friedrich Jördens se îmbolnăvește de o boală la picioare și cade la pat. Toată responsabilitatea conducerii tipografei trecând pe cei doi fii, care cu greu reușesc să supraviețuiască: „Tata putea fi fericit că de un an era independent, dar apoi căzu la pat cu o durere de picioare luni de-a rândul și a sfârșit cu amputarea picioarelor - așa soarta neiertătoare l-a amărât și l-a făcut dur și cu noi. În drumul nostru în viață am avut nevoie de hărnicie și de o extraordinară economie”. Boala se agravează și în anul 1879 bătrânul Jördens moare lăsând întreaga afacere pe mâna copiilor săi foarte tineri: „În vara anului 1879 moare tatăl nostru și aerul independenței ne va solicita - eu aveam 20 și fratele meu Hugo 18 ani”.³⁴

Cei doi fii vor duce afacerea mai departe și ziarul va apărea sub aceeași denumire și format până în 1901, când își va schimba denumirea în *Schässburger Zeitung* și va deveni o foaie politică „pentru politica germano-săsească și pentru binele obștesc”. În 1904 vor vinde ziarul lui W. Krafft, care va păstra aceeași orientare și format al său până în 1919, când va fi cumpărat de proprietarul și editorul lui *Gross-Kokler Bote*, va contopii cele două ziare într-unul singur sub numele de *Gross-Kokler Bote asociat cu Schässburger Zeitung*, nume păstrat până la încetarea apariției sale în 1944.³⁵

Spre deosebire de *Sächsisches Volksblatt*, era un bisăptămânal apărând în fiecare miercuri și sâmbătă. Din 1884 va deveni săptămânal cu sâmbăta ca zi de apariție și din 1890 duminica. Apariția sa va fi întreruptă doar în anul 1894 din motive necunoscute. Din punct de vedere al formatului se observă o continuă căutare a unor formule care să aducă un efect dorit pe piață, astfel de la un format mic va evolua tot mai mult spre unul mare.

³² Johann Baptist Teutsch, p. cit. p. 1.

³³ *Ibidem*.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ *Schässburg*...p. 231-237.

Dacă în 1872 avea 22/34, în 1896 va ajunge la 35/49 și va rămâne așa până la 1901. De asemenea se schimbă mult și adresa redacției în primii ani de apariție dacă la primul număr din 7 februarie avem ca și adresă Kleine Mühlgasse nr. 835³⁶ (azi stradă dispărută n.n.), în 1873 se mută în Baiergasse 811 (azi str. 1 decembrie 1918 n.n.), casa văduvei Gooß³⁷, în 1875 în Marktplatz nr. 193³⁸ (azi Hermann Oberth n.n.) lângă casa orașului, unde își va menține sediul până în secolul XX.

Paginile ziarului sunt de obicei în număr de patru pe toată perioada sa de existență și numerotarea lor se făcea progresiv de la primul număr până la ultimul din an, la fel avem o numerotare a aparițiilor de la nr. 1 la nr. 104 și reluate apoi în anul următor. Din septembrie 1896, paginile vor fi numerotate de la 1 la 4 pentru fiecare număr.

Titlul ziarului era în 1872 de *Schässburger Anzeiger* (Buletinul Sighișoarei) și din 1884 va avea și un subtitlu *Schässburger Anzeiger. Aemliches Kundmachungen und Offerten Blatt*. Interesant este faptul că deși Friedrich Jördens moare în 1879, abia în 1884 cu ocazia reorganizării ziarului în săptămânal avem menționați ca proprietari și editori ai ziarului pe frații Jördens.

Din punct de vedere al rubricaturii, pe prima pagină avem de obicei *Aemliches* (Oficiale), care cuprindea publicațiuni oficiale, în special legi, reglementări la nivel local a statutului unor produse, zilele de târg și alte decizii hotărâte pe plan local. Dintre acestea se remarcă în primul rând dispoziții sanitare cu privire la o serie de epidemii care se abăteau asupra animalelor și oamenilor. Tot la prima pagină avem un serial de obicei literar la rubrica *Feuilleton*, apoi un *Tagesnachrichten*, care cuprindea cele mai interesante știri petrecute în oraș, țară și lume, aici se remarcă pe de o parte știrile cu referire la America de Nord, fiind citate diverse ziare americane: Se observă aici o preocupare pentru senzational în știrile locale sau cele cu referire la evenimentele din țară, fiind omise unele informații cu caracter politic, unde de obicei doar rezultatele alegerilor erau menționate.

Rubricile specializate se refereau la anumite informații cu caracter agricol la *Landwirtschaftliches*, *National-Ökonomische Notiz* cu prezentarea prețurilor la produsele agricole din Sighișoara, Sibiu, Brașov, Mediaș și Bistrița și a capitalului *Asociației meșteșugărești de economii și împrumut*, ulterior se va limita doar la prețurile târgului săptămânal din Sighișoara. Alte rubrici erau: cursul telegrafic al bursei vieneze, numerele lotto ale loteriilor din Budapesta, Timișoara, Sibiu, și lista străinilor de la Hotelul „*Zum golden Stern*” din localitate, informații obținute probabil de la recepția hotelului. Lunar era prezentată o listă a deceselor lunii precedente cu menționarea numelui, a vârstei, cauza morții și confesiunea. În ultima pagină la *Inserate* avem prezente, anunțuri și tablete publicitare.

Din 1880 până în 1896 ziarul avea un supliment *Illustriertes Sonntagsblatt zur Unterhaltung am häuslichen Herd. Beilage zum Schässburger Anzeiger*, editat de G. Ereiner în Stuttgart. Acest supliment avea un format octav de 23/31, cuprindea în cele patru pagini subiecte literare, de obicei un roman în serial, câteva anecdote și o litografie reprezentând peisaje din spațiul german.

Editorul Ereiner se pare că era specializat în acest tip de supliment, care la acea vreme era distribuit mai multor ziare locale din spațiul dublei monarhi cum ar fi: *Lippaer Zeitung*, *Günser Anzeiger*, *Gross Becskereker Wochenblatt*, *Neue Werschetzer Zeitung*, *Eisenstaedter Zeitung*, dar și centrale ca *Pressburger Zeitung*.³⁹

În peisajul publicistic foaia lui Jördens a avut o prezență activă de 29 de ani, fiind o pentru publicul sighișorean un mijloc de informare. Prin datele oferite a avut o contribuție la formarea unei opinii publice active. Putem spune ca datorită prezenței sale aproape neîntrerupte a contribuit la plasarea Sighișoarei în rândul puținelor orașe, care se bucurau de existența mai multor publicații locale.

2.1. Orientarea generală ziarului

În acest ziar aspectele care țin de viața politică sunt fie omise, fie prezentate într-un mod pur informal prezentate la rubrica *Tagesnachrichten*. De obicei cu ocazia unor alegeri sunt prezentate pe scurt rezultatele cu menționarea candidaților și a câștigătorului. De pildă cu ocazia alegerilor din 1872 se menționa sec: „*Ca urmare a alegerilor pentru Parlament din circumscripția Sighișoara au fost aleși Josef Gull – primar și Carl Fabritius preot.*”⁴⁰

³⁶ *Schässburger Anzeiger*, I Jahrgang, den 7 Februar 1872, nr. 1, p. 1.

³⁷ Idem, II. Jahrgang, Samstag, den 5 November 1873, nr. 89, p. 356.

³⁸ Idem, IV. Jahrgang, Samstag, den 2 Oktober 1875, nr. 79, p. 313.

³⁹ <http://www.bkge.de>- fără autor.

⁴⁰ *Schässburger Anzeiger*, I Jahrgang, Mittwoch, den 3. Juli 1872, nr 45, p. 171.

Mai bine reprezentate vor fi opiniile legate de diversele orientări politice ale timpului, în special noul curent care se afirmă la nivelul vieții politice din Europa și anume socialismul. Într-o serie de articole dedicate sunt prezentate diverse puncte de vedere. De pildă în articolul intitulat *Ce este socialismul?* se afirmă: „Socialismul este o mare ghicitoare a timpului nostru. Soluții teoretice s-au căutat nenumărate, practic sau nu (...) de socialism nu se poate ascunde ca pasărea struț cu capul în nisip. (...) Socialismul este atunci un factor care azi trebuie cercetat și trebuie să-l cunoaștem pe tot.

Întotdeauna va fi privit socialismul de o parte a publicului ca un rău, ca o fantomă care luptă cu toate mijloacele. Esența socialismului este doar foarte puțin cunoscută. Socialismul se prinde de categoria omului revoluționar, pentru un om fără onoare și credință este o situație de a comite o crimă înspăimântătoare. (...) Socialiștii vor să se recunoască muncitorilor dreptul la consum, la înțelegerea valorii muncii lor. Și cum socialiștii protejează dreptul muncitorilor, în care munca este un factor important al producției, vor să-i apere de inechitate prin preluarea capitalului, caută să ridice mizeria omenească prin îmbunătățirea bazei sociale. (...) Socialiștii pun în față o stânjenitoare importanță a muncii umane prin capital, (...) cine muncește să primească partea corespunzătoare a produsului muncii lui. Numai importanta clasă muncitoare (...) să alcătuiască capitalul acestui mijloc de muncă, nu pe o proprietate personală, ci pe o proprietate comună a tuturor cetățenilor muncitori”. Vorbește apoi de distrugerea capitalului și face un apel la populație arătând că socialiștii duc la îmbolnăvirea oamenilor cu idei greșite: „Acest țel și aceste tendințe ale socialiștilor lasă mai departe un singur cuvânt concentrarea (...) în toate cazurile vor realizări care s-ar opune năzuințelor societății...”⁴¹

O altă temă abordată succint în societatea și presa vremii era cea a limbii. În acest sens paginile ziarului prezintă timid într-o formă eseistică o pledoarie pentru rolul și locul limbii materne în această societate multiethnică transilvăneană: „Peste tot studiul limbii este extrem de avantajos. Așadar există o limbă maternă, o limbă a ochilor, a degetelor, florilor, o limbă a poporului și Dumnezeu știe câte alte multe limbi. Noi începem de aici exact cu limba maternă. Limba maternă nu sună singură în urechi, ci exact în mijlocul inimii noastre. Sunetul limbii materne răsună în țări străine ca un salut trandafiriu al copilăriei, ca o melodie a primului cântec de dragoste, ca o dare de mână a primei prietenii. Mama, ce desigur, este entuziasmul nostru șușotit când vorbim primul sunet”.⁴²

Alături de problema limbii și situația națiunilor transilvănene este abordată cu un accent asupra istoriei și a activităților culturale ale acestora. Deși românii ardeleni sunt destul de puțin menționați în paginile foii sibișorene spre deosebire de România unde informațiile sunt destul de bine prezentate la rubrica știrilor zilei. Cu ocazia organizării unei Adunări generale a ASTREI în 1879 interesul asupra istoriei românilor crește. Astfel în 1878 este prezentată o recenzie a lucrării lui B.P. Hașdeu „Istoria critică a românilor”, făcută de Paul Hunfalvi și apărută în presa vremii. Sunt menționate temele abordate, capitolele cărții și se concluzionează: „Aici Hașdeu nu a lucrat fără un aparat critic erudit și a adus în conținut importante argumente contra lui Roesler (...) se recomandă cu un mare interes științific și cunoscătorilor noștri de istorie”.⁴³

Adunarea generală a ASTREI s-a suprapus în acele zile cu organizarea unei sesiuni anuale a Asociației maghiare de istorie naturală. Importanța culturală a celor două evenimente nu putea să nu treacă neobservată și în acest sens se arală: „Este aproape pe de-a întregul cunoscută o realitate, că acest oraș în luna august va ține (ședința n.n.) nu doar Asociația maghiară de istorie naturală ci și Asociația pentru literatură română. (...) Noi ne bucurăm mai întâi că această întrunire va duce la propășirea și dezvoltarea unei vieți spirituale în mijlocul nostru așa cum am mai avut această onoare și în trecut ...”⁴⁴.

Adunarea generală, propusă la adunarea generală de la Blaj din 1877 și acceptată la adunarea de la Șimleu din 1878 s-a deschis în zilele de 22-23 iulie / 3-4 august 1879. La lucrările sunt deschise de vicepreședintele Asociațiunii, Iacob Bologa, cu o disertație legată de „Rolul bisericii, al școlii și al Asociațiunii în educarea poporului”, urmat de un salut al președintelui Timotei Cipariu. Printre participanți s-au remarcat George Barițiu, Ioan Hodoșiu și Eugen Brote.⁴⁵

⁴¹ Idem XI Jahrgang, Mittwoch, den 12. Juli 1882, nr. 56, p. 218.

⁴² Idem X Jahrgang, Samstag, den 28. Oktober 1881, nr.86 p. 341.

⁴³ Idem, VII Jahrgang, Samstag, den 6. Aprilie 1878, nr. 28, p.109.

⁴⁴ Idem, VIII Jahrgang, Mittwoch, den, 9. Julie 1879, nr. 55 p. 218.

⁴⁵ Mercurie Petcu, Gheorghe Gavrila, *ASTRA sibișoreană 1861-1950 și Horia Teculescu 1897-1942*, Sighișoara, 1999, p. 11.

Manifestarea este amplu prezentată în paginile ziarului care relatează plin de admirație la adresa Adunării generale și a românilor: „Puțin probabil ca un alt popor din Europa, rămas în urmă în dezvoltarea sa culturală, să aibă de prezentat din 1848, acest an epocal al libertății, egalității și fraternității, realizări și strădanii mai remarcabile decât românii de dincolo și de dincoace de Carpați. Înzeștră cu libertate individuală și așezat pe o poziție egală, și, barierele relației de supunere sau de vasalitate și toate, care aminteau de instituțiile medievale odată înlăturate, acest popor viguros, care are diverse capacități, s-a angajat neconștient pe drumul spre înaltul țel, de a se așeza pe cât posibil pe poziții egale și de a se alătura familiilor de popoare progresiste; nu că ar fi atins deja țelul, cu toate că startul în acest sens s-a început. Acest popor are un viitor deloc de subevaluat în față, datorită numărului nu tocmai mic și al răspândirii sale în Serbia (127.000) și până în Macedonia și Grecia (așa-ziși Țânțari).

Acestor strădanii mai noi în domeniul culturii și al literaturii li se adaugă faptul că cercetătorii din domeniul lingvisticii și al istoriei din alte părți întreprind cercetări amănunțite despre țară și populație, datini și obiceiuri, și le scot la iveală prin cuvânt scris li atrag astfel atenția autohtonilor și a străinilor asupra lor. Este lesne de înțeles că, odată cu impulsul din exterior, stagnarea din interior ar fi un delict, șovăiala o mare vină, de a nu se afirma prin activitate și năzuință. Recunoscând și apreciind acestea, înființarea unei asociații pentru străduințele literare și culturale, ca un loc de adunare a tuturor succeselor din domeniu, obținute și încă de obținut pe acest tărâm, era în natura lucrurilor. Această asociație a fost fondată în 1860 și confirmată la cel mai înalt nivel în 1861.⁴⁶

O altă problematică abordată va fi cea a mișcării feministe, care la Sighișoara a avut una dintre cele mai importante militante. În 1895 se înființează la inițiativa Theresei Bacon *Asociația pentru formarea femeii* care va milita pentru promovarea emancipării femeii, prin promovarea de către Biserica evanghelică a unei politici școlare în domeniul învățământului. Pentru Sighișoara, organizația cerea înființarea unei școli superioare de fete. Activitatea a fost încununată de succes prin înființarea în 1904 a unui seminar pedagogic care va funcționa până în perioada comunistă.

Anii 90 au fost, cei de afirmare a asociației în lupta ei școlară, când a reușit să elimine prejudecățile masculine asupra rolului femeii în societate. Disputele de la nivelul comunității sunt transmise și în paginile ziarului. Acesta aderă sincer la ideile de emancipare feminină, menționând că este un proces firesc având în vedere exemplul altor state. Numărul din 13 aprilie 1892 arată: „Noi (...) suntem de multe ori conșinși, că deodată va porni de aici o energică inițiativă, nu într-un timp scurt vom număra un rezultat favorabil. Începutul este făcut în lung și în lat de asociația vieneză pentru formarea femeii prin ridicarea unui liceu de fete: breșa este deschisă în alegerea demolării prejudecăților așa de curajos înainte! Avem de a sta sigur, pentru școala medie de fete, așa cum s-a întâmplat și în celelalte state prin educarea și deschiderea de școli superioare.”⁴⁷

Pentru oraș, modificările produse la nivelul economic ca urmare a procesului amplu al modernizării a determinat transformări profunde nu doar la nivelul meșteșugurilor, unde nou tip de afacere bazat pe puterea motorului și pe producția de masă a determinat o lovitură puternică edificiului tradițional al breslelor, dar și la nivelul agricol unde noile mașini agricole concureau mîna de lucru a proletariatului agricol. Legat de rolul mașinilor agricole articolul *Hand- und Maschinenarbeit* prezintă rolul forței mașinii și a noilor probleme care apar și în acest domeniu unde socialiștii intervin în stabilirea relațiilor de muncă. Aici intervine locul ocupat de mîna de lucru care: „...se îngrijește, merge, face, leagă, treieră, cei drept ca o mașină, dar utilizarea acesteia este puțin pentru noi o opinie publică generală. (...) Mașina noastră agricolă nu stă pe înălțimile dezvoltării. Care ar fi importanța aburului și a electricității în agricultură, apoi cum conduce și cum va avea de suferit retrospectiva noastră! La sporirea cauzei poporului, la cercetarea locuitorilor țărani, de a repartiza și acolo (sau în străinătate) mai multă osteneală a banilor (...) a fost scumpă mîna de lucru în anii 20 de la un om la altul și nu este puțin însemnată concluzia ca va fi din nou ieftină. În partea opusă, la mișcarea socialiștilor scopul principal este de a scurta ziua de lucru și de a ridica salariul și prevestește o întindere a organizării cercurilor de muncă la nivelul întregii lumi”.⁴⁸

Spre deosebire de *Schächisches Volksblatt*, rolul acestei foi este acela de a informa opinia publică, mai ales în domeniul știrilor cu caracter general, cu privire la unele aspecte ale evenimentelor din țară și străinătate, iar

⁴⁶ *Schässburger Anzeiger*, VIII Jahrgang, Samstag, den. 9. August 1879, nr. 55 p. 248.

⁴⁷ Idem, XXI Jahrgang, Sonntag, den 3 April 1892, nr. 14, p.53.

⁴⁸ Idem, XIX Jargang, Sonntag, den 30 Januar 1898, nr. 5.

în plan local aspecte care țineau îndeosebi de viața asociațiilor ce activau aici, asupra unor inovații în domeniul economic, tehnic și mai puțin aspecte care au legătură cu viața politică.

Putem concluziona arătând ca *Schässburger Anzeiger* a contribuit în mare parte prin rolul său de informare la lărgirea orizontului cunoașterii, la conștientizarea cetățenilor cu privire la unele probleme de ordin general și nu în ultimul rând la formarea unei opinii publice conștiente, tot mai mult doritoare de a fi în legătură cu marile evenimente și cu noile paradigme ale unei societăți aflate într-o continuă transformare.

3. *Oficiosul comitatului Târnava Mare "Groß-Kokler Bote"*

De la sfârșitul deceniului opt al secolului al XIX-lea Sighișoara va cunoaște o concurență în domeniul publicistic prin apariția lui *Groß-Kokler Bote*. Editarea sa va fi determinată în primul rând de organizarea, în anul 1876, pe locul vechilor scaune săsești ca urmare a desființării Universității Saxone ca for politic a sașilor ardeleni a noilor comitate aflate sub jurisdicția directă a guvernului de la Budapesta. Astfel, pe teritoriul fostului Fundus Regius unul dintre comitatele cu o pondere însemnată a populației germane era Târnava Mare cu reședința la Sighișoara. Acest nou comitat cuprindea vechile scaune Sighișoara, Rupea, Mediaș, Șeica Mare și o parte a scaunelor Nocrich și Cincu.

Existența ziarului este una de primă importanță asupra istoriei orașului deoarece de la apariția sa în 1879 a funcționat fără întrerupere până în 1944, fiind unul din cele mai relevante izvoare istorice pentru dezvoltarea istoriei atât de puțin cunoscută a vechiului burg de pe Târnava în această parte de secol.

Ca și în cazul lui *Schässburger Anzeiger* apariția acestei foi este legată indirect de activitatea editorială a puțin cunoscutului Friederich Kraner. În 1872 acesta vinde tipografia, activele ei intrând în proprietatea lui C.A. Reisenberger din Mediaș (de a cărui nume se leagă apariția lui *Mediascher Wochenblatt* la începutul deceniului 10) și a lui Georg Binder, preot în Archita*, care cumpără această proprietate pentru fiul său Hermann. În 1875 Binder face investiții în afacere înnoind utilajele tipografice și aduce un tipograf profesionist în persoana lui Friedrich J. Horeth care în 1877 îi devine asociat și în 1880 cumpără acțiunile lui Binder devenind unicul acționar și singurul proprietar al ziarului.⁴⁹

Spre deosebire de Jördens, Horeth era sighișorean de origine. După terminarea școlii primare în orașul natal, se dedică studiului artei tipăririi cărților. Urmează loate treptele pentru accederea în meseria de meșter conform regulilor medievale ale breslei, în acest sens îl găsim ucenic la tipografia lui W. Krafft din Sibiu, care edita majoritatea periodicilor sibiene, apoi continuă studiul din calitatea de calfă părăsind Transilvania și slujind la diverse tipografii în spațiul german, colindă orașe ca Viena, München, Stuttgart și Frankfurt am Main. Se întoarce în orașul natal probabil în jurul anului 1875 când este adoptat ca și colaborator de către Binder, îngrijindu-se de apariția ziarului până la moartea sa în 1920, când va transmite afacerea celor doi fii Gustav și Friedrich.⁵⁰

Groß-Kokler Bote a apărut la 19 februarie 1879 ca un săptămânal, având ca zi de editare duminica. Numerele începând cu 1880 erau trecute în ordine crescătoare fără a se ține cont de începutul unui an noi, la fel și modul de numerotare al paginilor care nu țineau seama de număr și de an. De obicei ziarul avea patru pagini, însă unele numere care prezentau o serie de evenimente sau dări de seamă depășeau numărul standard de pagini și atunci două alte pagini anexă întregeau conținutul. Legat de format avea 29/45 cm până în 1898 când își mărește puțin formatul la 32/46. Nu a avut un supliment regulat doar din când în când era menționat *Frühjahrsverzeichnis der Samen und Pflanzen Handlung*, editat de Fleisch & Weber în Budapesta.

În privința organizării în pagină observăm în primul rând existența unui articol editorial în fiecare săptămână, care prezintă evenimente sau probleme definitorii pentru săptămâna trecută, cum ar fi problema școlii, a meșteșugurilor, rapoartele ale ședințelor adunării comitatense sau a sfatului orașului, dări de seamă și relatări din viața asociațiilor, predici susținute cu ocazia marilor sărbători religioase din amvonul Bisericii evanghelice etc.

În privința rubricaturii se remarcă în primul rând *Tages-und Lokal Nachrichten*, care cuprindea de obicei pagina a doua și a treia a ziarului și conținea descrierea unor evenimente culturale din oraș, activitatea asociațiilor, fiind o sursă principală pentru analiza modului în care se manifesta societatea în această perioadă

* sat aflat la aproximativ 30 km, nord de Sighișoara.

⁴⁹ Johann Baptist Teutsch, *op. cit.* p.1.

⁵⁰ *Ibidem*.

care prefigurează ceea ce numim *La belle époque*. Cu timpul va cuprinde o serie de subdiviziuni: principalele știri erau cele cu caracter local și apoi *Allgemeine Nachrichten*, cu prezentarea unor evenimente generale petrecute în dubla monarhie sau în lume, urmată de *Verschiedenes*, știri diverse, în special cu caracter anecdotic. Alte rubrici cu caracter informațional erau *Stimmen aus dem Publicum*, cu date privitoare la licitațiile organizate în oraș sau în comitat și publicațiunile oficiale la *Ämtliches Verordnungen*. O rubrică deja celebră și în celelalte publicații era *Feuilleton*-ul cu prezentarea în serial a unor nuvele sau cronicilor unor evenimente culturale cum ar fi concertele sau reprezentațiile teatrale. La *Marktbericht* avem prezentarea prețurilor produselor alimentare la târgurile organizate în comitat și în special al celui săptămânal din Sighișoara, urmată îndeaproape de *Effecten- und Wechsel Course*, cu cotațiile bursei vieneze și a capitalului caselor de credit din Sighișoara. Pentru primii ani de existență apare *Fremden Liste* cu precizarea numelui și a localității de domiciliu a celor care trăgeau la *Hotel zum golden Stern* și nelipsita listă a deceselor lunii anterioare la fel ca și în cazul lui *Schässburger Anzeiger*.

În privința adresei aceasta va rămâne constantă în casa de la marginea lui Marktplatz și începutul lui Spitalgasse, în Orașul de Jos până la dispariția ziarului în 1944, alături de redacție funcționând și tipografia..

Spre deosebire de celelalte ziare sighişorene avem informații legate de structura redacției. În anul 1929 cu ocazia jubileului de 50 de ani de apariție, Hans Markus în a sa retrospectivă relatează că: „În comitetul de redacție erau Michael Albert, J.B.Teutsch, J. Fröhlich, W. Melzer, Johann Leonhard, Samuel Both, J. Hess și alții și lucrau aici fără a fi (unul n.n.) redactor șef. (...) A trebuit de aceea proprietarul să adune știrile zilei, să se sigure de o contribuție importantă din partea colaboratorilor...”⁵¹

Acest comitet de redacție se rezuma la un grup de prieteni ai proprietarului, în primul rând Johann Baptist Teutsch, fost coleg de bancă în școala elementară cu Horeth, care l-a ajutat în editarea ziarului și după cum însuși menționează a făcut-o din plăcere. În privința câștigului cuvenit: „...o lungă perioadă prin care de la sfârșitul muncii a luat partea cuvenită rar sau întreg slăbită, aducând mai multe necazuri și puțină bucurie.”⁵²

Alături de Teutsch lucra în redacție Johann Nepomuk Hess – șef de carte funduară „un șvab născut în Ofen”, care se ocupa de publicarea ordonanțelor și a actelor oficiale pentru care era mandatat ziarul, apoi Johann Leonhard, student în teologie care își semna articolele cel mai adesea cu sss.⁵³

Spre deosebire de Markus, Johann Baptist Teutsch mai menționează printre colaboratori pe inspectorul silvic al orașului Karl J. Klein, care s-a evidențiat la revoluția de la 1848 în provincia germană Schleswig-Holstein și pe predicatorul orașului Ludwig Fabritius, care semna probabil articolele cu ocazia Anului Nou și a sărbătorilor religioase, iar profesorul Michael Albert se îngrijea de apariția *Feuilletonului*.⁵⁴

Michael Albert (1836-1893), cunoscut în istoria literaturii germane prin activitatea sa literară, s-a născut în satul Apold*, a urmat cursurile Gimnaziului din Sighișoara și la îndemnul profesorului său de literatură Josef Haltrich frecventează cursurile de filologie și teologie ale Universităților Berlin, Jena și Viena și devine profesor de literatură la liceul pe care l-a frecventat. Se remarcă în domeniul literar prin publicarea de poezii, librete, drame, nuvele povestiri. A animat activitatea artistică a orașului prin colaborarea cu muzicianul Emil Silbernagel, coordonatorul Asociației muzicale din Sighișoara, care i-a pus pe muzică o parte din dramele sale și a organizat reprezentații ale acestora în oraș și împrejurimi.⁵⁵

Din păcate date asupra celorlalți colaboratori nu avem, posibil ca unii dintre ei să colaboreze cu ziarul după 1900, sau pentru o scurtă perioadă. Astfel este cazul lui Julius Fröhlich (1881-1957), inginer silvic care după terminarea studiilor silvice la Viena a lucrat în Bosnia, Ungaria și Germania⁵⁶. Posibil ca în tinerețe să fi avut o colaborare cu foaia sighişoreană.

Marea lipsă a ziarului era faptul că deși se adresa unui public destul de larg de pe cuprinsul comitatului, nu dispunea de corespondenți în târgurile și orașele comitatului, majoritatea informațiilor aveau la bază evenimente petrecute și probleme cu care se confrunta doar orașul de reședință, de multe ori târguri ca

⁵¹ Hans Markus, *op.cit.*, p. 6.

⁵² Johann Baptist Teutsch *op. cit.*, p.1.

⁵³ *Ibidem*.

⁵⁴ *Ibidem*.

* sat situat la 10 km. de Sighișoara.

⁵⁵ *Schässburg...*, p. 407.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 413.

Rupea și Agnita erau omise. Cei mai afectați de această situație erau locuitorii Mediașului, oraș situat la 40 de kilometri de Sighișoara cu care se afla într-o concurență acerbă la nivel economic, cultural. Medieșenii nu au uitat faptul că deși era un oraș mai mare, nu a fost ales reședință datorită *sforilor* trase de deputatul sighișorean Carl Fabritius, care avea o mare trecere la guvernul de la Budapesta. Practic această dispută a continuat și în secolul XX și doar împărțirea administrativă din perioada comunistă a făcut ca aceste resentimente să fie uitate.

Această concurență este reflectată și în *Groß-Kokler Bote*. Evenimentelor privind Mediașul erau transmise doar după o săptămână de la producerea lor și de cele mai multe ori erau menționate la rubrica *Allgemeine Nachrichten* alături de știri privind monarhia austro-ungară și de știri externe. Nemulțumirea medieșenilor va fi exprimată abia după 1893 o dată cu apariția foii locale *Mediascher Wochenblatt*, care de multe ori privea cârcotaș o serie de articole din ziarul sighișorean și acuza pe acesta fie că prezintă eronat anumite știri, fie că sunt lipsiți de profesionalism.

O astfel de acuză apare în 1894 după moartea episcopului Georg Daniel Teutsch cu ocazia publicării unei broșuri cu discursurile acestuia. Redactorul medieșan acuză pe semnatarul articolului din *Groß-Kokler Bote*, că nu a citit cartea și că cele spuse în articol sunt prezentate după auzite, iar dacă citea recenzia făcută de medieșeni știa mult mai multe: „*Domnul corespondent a făcut în a noastră presă zilnică un reproș ignoranței, el nu a citit nimic despre broșură, de unde să fie aceasta recomandată poporului! (...) apoi noi am citit mai mult în ziare relativ la acesta: în ziarul nostru deja este evidențiat în no. 48, 11 martie a.c. că broșura a fost prezentată într-o recenzie de către prietenii respectabili care o recomandă spre a fi cumpărată.*”⁵⁷

Un alt prilej a fost oferit în același an cu ocazia întrunirii asociației gimnaștilor germani la Sighișoara. În opinia redactorului lui *Mediascher Wochenblatt*, cei din Sighișoara au greșit din nou când au menționat ora veniri delegaților: „*În Groß-Kokler Bote din 19 august într-o informare asupra plecării gimnaștilor germani la Sighișoara a prezentat numele acestora și a integrat la sfârșitul articolului: <oaspeții au răpit trenul accelerat duminică seara>. Pentru cauza adevărului trebuia să se întrebe: Deja de dimineață ne-a răpit trenul personal o parte și seara acceleratul celelalte părți de oaspeți, care toți au fost salutați în gară dimineața la ora 11. După dovada cartierului comitatens au venit dimineața la ora 11, parte din Sighișoara și Brașov 39 și seara 13 oaspeți din Mediaș*”⁵⁸.

Prin existența sa de lungă durată, *Groß-Kokler Bote* a contribuit prin datele cu privire la evenimente și acțiuni locale, cu toate limitele sale la crearea unui public conștient. Deși era o foaie oficială a militat pentru emanciparea sașilor sighișoreni nu pe un tărâm politic, ci mai ales pe tărâm cultural prin acțiuni menite a sprijini dezvoltarea școlilor prin campanii de strângere de fonduri. În acest sens menționăm campania dusă pentru a se ridica internatul Gimnaziului evanghelic. Dar în același timp a fost un observator atent al vieții asociaționiste, a acțiunilor întreprinse de acestea în domeniul în care acționau.

3.1. Structura generală a ziarului

La fel ca și în cazul lui *Schässburger Anzeiger* și *Groß-Kokler Bote* nu se dedica aspectelor politice, slujind după cum menționa numărul jubiliar doar intereselor locale ale orașului și comitatului Târnava Mare ⁵⁹. De-a lungul existenței sale paginile acestuia au cuprins date care țineau de viața socială, culturală și economică a orașului. Nu a neglijat nici viața asociațiilor prin prezentarea de dări de seamă anuale ale activităților acestora și informări asupra diverselor acțiuni în care se implicau și se manifestau. La aceasta am mai adăuga reflectarea activității comitatului și ale orașului prin rapoarte asupra ședințelor, a activității primarului și a acțiunilor întreprinse de oficialități.

Această dorință de neimplicare politică apare încă din primul număr în articolul inaugural: „*Noi vrem a ocoli într-un sens cunoscut orice tip de politică și credem că începem cu o necesitate generală (...) unde fiecare comună și municipalitate are posibilitatea să discute problemele pe care le putem atinge nemijlocit și care ne interesează în mod special*”⁶⁰.

⁵⁷ *Mediascher Wochenblatt*, nr. 55 Sonnabend, den 19. Mai 1894, p. 3.

⁵⁸ Idem, nr. 70 Sonnabend, den 1 September 1894, p.5.

⁵⁹ Hans Markus, *op. cit.*, p. 6.

⁶⁰ *Groß-Kokler Bote*, nr 1, Schässburg, den 19 Februar 1879, I. Jahrgang, p. 1.

De-a lungul existenței sale nu s-a abătut de la această neabordare a temelor politice, și concepția este reiterată și cu alte prilejuri. Astfel la începutul anului 1885 menționa: „*Timp de șase ani, în care ne-am dat osteneala de a sluji fără părtinire și cu deschidere (...) în această stăruință a noastră fără politizare.*”⁶¹

Nici după spargerea unității Partidului Popular săsesc în anii 90 și apariția celor două grupări ale *negrilor* și *verzilor* atitudinea de neimplicare rămâne aceeași și este exprimată cu ocazia prezentării lucrării lui Oskar Wittstock *Grün oder Schwarz!* Redactorul se limitează doar la simpla prezentare a capitolului și a cărții și nu face comentarii pe marginea broșurii, fiind atent să nu supere o tabără sau alta: „*Noi suntem o foaie nepolitică, așa ne este interzis examinarea prezentei înțelegeri politice a sașilor ardeleni de Oskar Wittstock*” și rolul prezentării este: „...*îndrepta atenția cititorilor noștri asupra acestei recente apariții a literaturii noastre politice*” totuși: „*cine are interese asupra evenimentelor iminente ale poporului nostru (...) pot să o citească*”⁶².

Totuși marile probleme politice nu puteau fi ocolite, mai ales că unele dintre acestea au stârnit în epoca emoții și dispute puternice. Una din acestea a fost problema legilor școlare și coroborat cu aceasta a limbii. Legat de legea Trefort ziarul are aceeași atitudine împăciuitoare, deși s-ar putea spune că ziarul promovează atitudinea guvernamentală, există o anumită grijă în a admite că legea trebuie să fie în spiritul legii naționalității din 1869: „*Statul ungar are obligația și dreptul de a promova limba statului (...) bine ar fi să țină cont comitetul pentru adevare și să aibă dispusă legislația referitoare la învățământul în limba maghiară și spiritul (legii n.n.) XXVIII din anul 1869*”, iar în cazul adoptării acesteia trage un semnal de alarmă arătând că aplicarea ei „...*va fi complicată prin poziția autonomiei bisericii sub a cărui scut sunt numeroasele naționalități ale țării...*”⁶³.

Legea Trefort, care introducea obligativitatea învățării limbii maghiare în școlile confesionale a determinat prelungirea disputelor în ziar pe tema utilității acesteia. În acest sens reacționează la nemulțumirile românilor față de aplicarea legii, arătând că nu sunt îndreptățiți în a protesta deoarece nu își vor pierde naționalitatea: „*Sasul care a învățat într-o înaltă limbă germană în școlile naționale și a auzit-o din amvon predicată, vorbește la ora aceasta, cu toate acestea, idiomul său săsesc, dar românul care de secole a trăit sub administrație maghiară sau săsească nu a furnizat încă nici un sat într-o seminție de altă limbă*”. Aici intervine și obligarea statului de a păstra neștirbită naționalitatea: „...*statul prin legea naționalităților nu are voie a lovi în libertatea școlară de masă adusă în dezvoltarea corpului național a diverselor seminții ale țării (...) ungurul desigur ar fi postulat că slujirea limbii maghiare prin cunoașterea ei ar fi singurul criteriu al dragostei de țară. Este așadar, o problemă a unei simpatii conștiente (...) care prin a cunoașterea limbii se deschide ființa noastră interioară*”. Aduce în acest sens exemplul oamenilor de cultură maghiari care au învățat destul de rapid limba germană și conchide: „*Învățarea limbii maghiare este liberă pentru germani și români, acolo unde nu au avut posibilitatea în copilărie (...) învățarea limbii maghiare în gimnazii, seminarii, școli reale și cele cetățenești va face din limba maghiară un bun comun a celor cultivați.*”⁶⁴

Problema limbii este cuprinsă și în discuțiile cu privire la reforma justiției și a limbii vorbite în instanță, având în vedere faptul că doar o mare parte a sașilor cunosc și celelalte limbi ale țării: „*Maghiarii noștri pun o foarte puțină greutate pe o limbă de prisos și se ostenesc rar în afara unității limbii materne (...) și rar fiecare din românii noștri să prezinte un grad de înțelegere pe lângă limba lor maternă să poată vorbi și o altă limbă*”, de aici și greutatea ca un judecător să cunoască toate limbile țării: „*Este necesar la noi ca un judecător să practice cunoștințe în graiul maghiar, german, român și aproape să zică că și săsește vorbește (...) fiecare judecător care vrea să practice, să aibă în alegere toate limbile țării*”. Pentru rezolvarea situației aduce ca exemplu Elveția: „...*unde sunt respectate în părți ale țării grupuri compacte de naționalități, limba dominantă face posibilă comunicarea și în sfârșit sunt două limbi (germana și franceza) suficiente să existe în întreaga Elveție*”. Militează pentru adoptarea modelului elvețian în Transilvania, unde ar fi suficiente două limbi și anume maghiara și româna, ultima cunoscută de o bună parte a sașilor: „*La noi, unde deja sași bistrițeni și brașoveni slujesc adesea plăcut în cea mai bună înțelegere a limbii române*”⁶⁵.

Acutizarea problemelor naționale la sfârșitul secolului va determina o anumită reacție în privința păstrării și perpetuării limbii materne ca element definitoriu al naționalității. Pentru prima dată în 1899 ziarul lansează

⁶¹ Idem, nr. 314, Schässburg, den 4. Januar 1885, VII. Jahrgang, p. 1280.

⁶² Idem, nr. 941, Schässburg, den 10 Februar 1897, XIX. Jahrgang, p. 3905.

⁶³ Idem, nr. 14, Schässburg, den 20 April 1879, I. Jahrgang p.1.

⁶⁴ Idem, nr. 33, Schässburg, den 29 August 1879, I. Jahrgang, p. 2.

⁶⁵ Idem, nr. 74, Schässburg, den. 30 Mai 1880, II. Jahrgang, p. 297-298.

un apel patetic la dreptul de a se manifesta plenar limba națională conform legii din 1869. În nr. 1060 din 23 aprilie 1899, articolul *Welches Recht räumt das Gesetz unsere Muttersprache ein?* se arată: „Dreptul limbii noastre materne germane nu este numai adânc îngropat în inimă, ci stă pe lege importantă a țării <legea naționalităților>, care este un obstacol major al maghiarizării în țara noastră” și pentru a o apăra „Poporul nostru sășesc a stat treaz ținând această relație și a văzut în ea izbăvire, nu numai de a ști ce drept și lege este, ci și pentru a se îngriji că orice îngustare și strâmtorare va fi oprită. Acest țel îl avem fiecare în poporul nostru...”⁶⁶.

Alături de problema națională, secolul mai aduce și un alt curent, apărut pe fondul nemulțumirilor provocate de adoptarea politicii liberale- antisemitismul. În Ungaria apariția sa este determinată după 1875 de incapacitatea elitei maghiare de a rezolva stringentele probleme pe plan politic și economic. Fenomenul ca și în cazul altor țări agrare din Europa centrală a pus pe seama evreilor nereușitele societății, concentrându-se în jurul agrarismului și propagând un discurs extremist și antidemocratic.⁶⁷

Împotriva acestui curent ziarul își va îndrepta virulența: „O respingătoare apariție a timpului nostru este așa numitul antisemitism, importat din străinătate și care a găsit la noi în țară treptat susținători, așadar, deja o parte l-au slujit, că s-a putut stabili în legislatură o formă de partid antisemit”. Analizează just cauzele apariției acestuia: „Permanența păstrării sărăciei și a idioteniei, sunt de cele mai multe ori factori, de care principiile de bază ale umanității puțin oameni țin seama. Se ridică singur în acest spațiu al luminii unde există ceva de luat și (...) în suita acestuia caută îmbogățirea de impulsul contra evreilor”. Articolul continuă cu prezentarea adevăratului pericol al existenței ca și partid politic, care poate determina și o răsturnare a ordinii sociale anticipând forța distrugătoare a acestuia: „...acest atac a lor la evrei nu va rămâne singur, vor fi mulți care vor merge la război, (...) va fi o revoluție socială, (...) o prăbușire, care această istorie mondială nu a mai văzut-o”⁶⁸.

Cu aceeași virulență se îndreaptă și contra celui alt curent apărut în epocă și anume socialismul: „Întreaga viață publică a apucat greșit prin acest socialism chefliu, care fără o constituție, fără un motiv etnic exclusiv s-a întors contra cetățenilor. (...) Fiecare partid, în special anarhiștii, au un ideal, socialismul păgânilor nu are și nu vrea să aibă. Dependenții acestui drept nu au voie să caute, (...) pentru că în special josnicia întregă, unde întotdeauna cauza, motivul a ieșit în față, apoi nu urâsc dreptul pentru că existența lor este așa puțin însemnată, ci pentru că dorința unei persoane este așa de mare, nu detestă grămada bunurilor și nu vrea muncă pentru că o mare parte a elementelor cetățenești (ajută n.n.) la obținerea puterii materiale.”⁶⁹

Putem astfel aprecia faptul că ziarul are o profundă tentă democratică, opunându-se prin atacuri virulente curentelor extremiste de stânga sau de dreapta. Deși nu se implică politic, aderă la ideile care propagau naționalitatea, chiar dacă nu o face direct, prin intermediul articolelor se degajă ideea păstrării neștirbite a legii naționalității din 1869 și a autonomiei școlare și bisericești, ca o pavază a identității naționale. Pe de altă parte și promovarea ideilor asociaționiste, promovarea activităților, a programului asociațiilor, contribuie la păstrarea și propagarea ideilor naționale pe tărâm cultural, economic, filantropic și social.

4. Concluzii

Pe parcursul ultimelor trei decenii ale secolului al XIX-lea, Sighișoara a cunoscut o puternică presă scrisă cu caracter săptămânal, practic cu excepția anului 1894, când nu a fost difuzat *Schässburger Anzeiger* nu a existat săptămână fără ca sighișorenii să nu se delecteze cu două apariții editoriale. Apărută la finele anilor 60, presa sighișoreană s-a caracterizat prin consistență reușind să depășească majoritatea impedimentelor determinate de prețul de cost, utilaje rudimentare sau de probleme din redacții. A rezistat în epocă cu toate că orașul nu avea forța economică asemănătoare Sibiului sau Brașovului și practic mult timp alături de presa din Bistrița, a făcut o oarecare concurență puternicilor jurnale din acele mari orașe transilvănene și presei centrale de la Viena sau Budapesta, centre cu o mare tradiție în domeniul publicistic. Spre deosebire de presa bistrițeană a avut însă o continuitate a titlurilor și a redacției.

⁶⁶ Idem, nr.1060, Schässburg, den. 23 April 1899, XXI. Jahrgang, p. 4396.

⁶⁷ *Istoria românilor*, vol. VII. Tom II, Ed. Enciclopedică, București, 2003, p. 312.

⁶⁸ *Groß-Kokler Bote*, nr.289 Schässburg, den.,13 Juli 1884, VI. Jahrgang, p. 1250.

⁶⁹ Idem, nr. 440, Schässburg, den. 5. Juni 1887, IX. Jahrgang, p. 1855.

Apariția unor noi jurnale săsești în a doua jumătate a secolului al XIX-lea este pusă de Ernst Weisenfeld pe de o parte în legătură cu gruparea politică a *tinerilor sași*, care în anumite centre aveau o puternică reprezentare în rândurile intelectualității și doreau o mai bună exprimare a opiniilor și concepției politice, mai ales considerau că în activitatea lor erau cenzurați de gruparea adversă a *sașilor bătrâni*, care dominau viața politică a unor orașe. În acest sens au făcut apel la presă, ca unic mijloc prin care ideile lor puteau fi propagate. Pe de altă parte existența unor școli superioare cum erau gimnaziile evanghelice a determinat crearea unei emulații intelectuale care a dus în cele din urmă apariția unor publicații. Din rândul profesorilor și a funcționării recrutându-se colectivul de redacție dar și publicul cititor. Aceasta este epoca cuprinsă între 1862-1889, când apar la Bistrița, Sighișoara, Alba Iulia, Sebeș, Mediaș și Reghin, foi locale cu o existență mai mult sau mai puțin efemeră.⁷⁰

Pentru Sighișoara avem de a face cu un caz particular, unde ambele situații se întâlnesc: pe de o parte avem un ziar *Sächsisches Volksblatt* fondat și editat de gruparea politică a *tinerilor sași*, iar pe de altă parte putem spune analizând colectivul redacțional al lui *Groß Kokler Bote*, unde avem colaboratori, care au avut sau aveau de a face cu Gimnaziul din Deal, dacă ar fi să menționăm pe profesorul Michael Albert, preotul Ludwig Fabritius sau studentul în teologie Johann Leonhardt.

Observăm de asemenea existența a două ziare, care funcționează în paralel și care nu au nimic în comun în afară de tipologia conținutului, nu există nici un fel de concurență explicită între ele, practic la nivel declarativ se ignoră reciproc. Spre deosebire de *Groß Kokler Bote*, *Schässburger Anzeiger* a fost mai degrabă o afacere familiară și nu a inclus în colectivul redacțional multe persoane, majoritatea informațiilor provenind de la agențiile de presă și din informațiile culese de unul sau mai mulți colaboratori la nivel local. Articolele acestei foi neavând consistența și forța celor din foaia comitatului.

Caracteristica celor două rămâne însă neimplicarea politică, știrile cu caracter local și general. Aceste elemente sunt puse în legătură pe de o parte cu o modă existentă în spațiul german a unor jurnale cu caracter informator fără o implicare politică sau de dezbateri prin *General Anzeiger*, în a cărei topologie s-ar încadra inclusiv și prin titlu *Schässburger Anzeiger*. Pe de altă parte este epoca în care procesele de presă fac multe victime în Transilvania, iar ziarele se implicau politic doar dacă aveau o susținere financiară solidă, ceea ce nu este cazul ziarelor sîghîșorene.⁷¹ La acesta am mai adăuga particularismul lui *Groß-Kokler Bote* în cadrul presei săsești ardelenice ca singurul jurnal cu caracter de oficios al unui for administrativ local, în cazul nostru a comitatului Târnava Mare, ceea ce implica o anumită atenție în domeniul abordării subiectelor.

La nivelul presei sîghîșorene ar mai fi de remarcat rolul inovator al editorului Friedrich Kraner, care prin scurta sa activitate editorială a reușit să creeze un curent favorabil în domeniul publicisticii periodice la Sighișoara. Nu putem spune că a avut o activitate concentrată în acest sens, dar a reușit să-l aducă în oraș pe germanul Jördens și prin vânzarea acțiunilor lui Binder a determinat apariția în plan jurnalistic a lui Friedrich Horeth. Astfel a contribuit indirect la această spectaculoasă evoluție a presei sîghîșorene pe parcursul ultimelor decenii ale secolului al XIX-lea. De asemenea o parte din active ajung la tipograful Reisenburger din Mediaș, cel care va înființa aici o tipografie și peste decenii va edita primul ziar al acestui oraș de pe Târnava Mare.

Contribuția ziarelor sîghîșorene a fost și aceea a creării unei opinii publice conștiente, o opinie publică doritoare de a fi informată cât mai corect și cât mai precis asupra evenimentelor, problemelor și paradigmelor cu care se confrunta societatea europeană în acest tumultuos sfârșit de secol.

⁷⁰ Ernst Weisenfeld, *op. cit.* p. 98-100.

⁷¹ *Ibidem*.

